

ВИВЧЕННЯ ЕТНІЧНОЇ КУЛЬТУРИ ЧЕРЕЗ ВИКЛАДАННЯ СУСПІЛЬСТВОЗНАВЧИХ ДИСЦИПЛІН (НА ПРИКЛАДІ УКРАЇНСЬКОЇ ВЕСІЛЬНОЇ ОБРЯДОВОСТІ)

Кожолянко О. В.

ВСТУП

Сучасне суспільство характеризується глобалізацією суспільного розвитку, зближенням держав та освітніх систем. В умовах сучасних глобальних інтеграційних процесів, для задоволення потреб світової спільноти у сфері освіти необхідні зміни. Досягнення цієї мети потребує модернізації теоретико-методичних засад освіти. Подальший розвиток України має визначатися у загальному контексті європейської інтеграції з орієнтацією на фундаментальні цінності загальносвітової культури. Здійснювати достатньо ефективний виховний вплив на сучасну молодь варто беручи до уваги класичні освітні парадигми з урахуванням вимог сьогодення та використовуючи новітні підходи. Проте, необхідно пам'ятати, що педагогічний процес передусім має містити в собі етнічні та культурні цінності людства. Особливо це стає актуальним в сучасних умовах стрімкої інформатизації освітнього процесу та міждержавної інтеграції світового співтовариства. Внаслідок цього постає проблема формування етнокультурної компетентності молоді. Формування етнокультурної компетентності повинно відбуватися з урахуванням важливості безперервної передачі від покоління до покоління сформованої століттями мудрості народу. Варто залучати молоде покоління до вивчення традицій народу, формувати культурні цінності, поглиблювати і удосконалювати знання про етнонаціональну культуру.

Побудова сучасного освітнього процесу за етнокультурної направленості у закладах освіти повинна реалізуватися із дотриманням наступних принципів: 1. Принцип включення до єдиної етнокультурної традиції. Освітній процес повинен містити в собі зміст накопиченого фонду національних та культурних цінностей, різноманітних досягнень свого етносу, а також особливостей його історичного й соціального досвіду. 2. Принцип пізнання культур інших народів та прийняття світових культурних цінностей. Національне зближення між різними культурами повинно відбуватися на ґрунті розвитку традиційних національних культур. 3. Принцип діалогу між культурами. Що є основою для формування міжетнічної толерантності, культурного взаєморозуміння та саморозвитку. Адже культуру кожного етносу

характеризує як сукупність національно-специфічних, так і загальнолюдських компонентів.

Українське весілля як етнокультурний феномен є складовою народної культури, що зберігає системно пов'язані між собою всі три ціннісні джерела – доетнічні (архетипні), етнічні та національні, яскраво розкриваючи «дух» нації. Під час весільної обрядовості відбувається своєрідний процес передачі етнокультурної інформації між поколіннями, що забезпечує спадкоємність самобутності етносу. У весільному обрядово-мистецькому комплексі міститься значний життєвий досвід українського народу, який передається художніми засобами. Дослідження та вивчення молодим поколінням весільної традиції є необхідним з точки зору розкриття мікросвіту української сім'ї, пізнавального аспекту всього розмаїття обрядової символіки, поетичної творчості, соціальної психології та сімейної педагогіки.

Весілля, як система, проектує різні напрями його вивчення. Головними серед яких є шлюбне право, історія формування дійства, типи шлюбу, обрядова структура тощо. У працях дослідників українського весілля всі ці теми найчастіше переплітались та взаємодоповнювались. У характері весільної обрядовості відбилися народна мораль, звичаєве право, етичні норми та світоглядні уявлення які формувалися протягом століть. Тому дослідники досить часто звертаються до неї, пізнаючи витоки своєї культури та історії. Вивченню української весільної обрядовості присвячені роботи багатьох дослідників (роботи В. Борисенко¹, Н. Здоровеги², Н. Шубравської³,

---

¹ Борисенко В.К. Весільні звичаї та обряди в Україні: Історико-етнографічне дослідження Київ, 1988. 188 с.; Борисенко В. Традиції та життєдіяльність етносу. На матеріалах святково-обрядової культури українців. Київ, 2000. 192 с.; Борисенко В.К. Нова весільна обрядовість у сучасному селі. Київ, 1979. 134 с.

² Здоровега Н.І. Нариси народної весільної обрядовості на Україні. Київ, 1974. 159 с.; Здоровега Н.І. Народні звичаї та обряди / Бойківщина. Київ, 1983. 304 с.; Нове традицією стало / Упорядники: Здоровега Н.І., Віхоть В.М. Львів, 1978. 128 с.

³ Весілля: У 2-х кн. / За ред. Шубравської М.М. Кн. 1. Київ: Наукова думка, 1970. 456 с.; Весілля: У 2-х кн. / За ред. Шубравської М.М. Кн. 2. Київ: Наукова думка, 1970. 479 с.; Весільні пісні: У 2 кн. / Упоряд., вступ. ст., приміт. М.М. Шубравської; у нот. Матеріал. Упоряд. А.І. Іваницький, Н.А. Бучель. Київ, 1982. Кн. 1. 871 с.; Кн. 2. 679 с.

О. Курочкіна⁴, Н. Петрової⁵, М. Паньківа⁶, П. Романюка⁷ та ін.), які висвітлюють різні аспекти щодо традиційного укладання шлюбу в Україні.

1. Актуальність вивчення етнічної культури

Весільні обряди – це закріплені традиціями суспільні звичаї які супроводжують та знаменують одруження – народження нової сім'ї. З давніх часів весілля стверджувало шлюб. Отже, у ньому знайшла своє відображення еволюція родинних відносин упродовж різних суспільних формацій. У весільних звичаях переплелися релігійно-міфологічні, релігійно-християнські, правові та морально-етичні погляди народу. Всі вони є цінним науковим матеріалом для пізнання побуту народу у минулому, оскільки ритуали та дійства весілля завжди обумовлювались до певної міри суспільно-економічними відносинами.

Усвідомлення важливості соціально-психологічних, морально-етичних функцій народної весільної обрядовості викликає необхідність посилити увагу до раціонального використання прогресивного досвіду народу та збереження культурно-обрядової спадщини. Ціла низка негативних моментів сучасного процесу святотворення (надуманість та штучність, банальність розважально-ігрових елементів тощо) актуалізує проблему наукового вивчення, донесення до молодого покоління, раціонального та творчого використання прогресивної культурно-обрядової спадщини.

Кожна із існуючих у світі культур різних народів та країн є неповторною і унікальною, це невід'ємні складові скарбниці світової культури та світової культурної спадщини. У культурі кожної розвиненої нації завжди присутня етнічна складова. Етнічна (традиційна/народна) культура – це найдавніший прошарок

---

⁴ Курочкін О. До історії сватання на Україні // Народна творчість та етнографія. 1968. № 4. С. 76-81.

⁵ Петрова Н.О. Деякі аспекти українського передвесільного циклу обрядів за етнографічними дослідженнями на Одещині (спроба реконструкції) // Матеріали IV Міжнародної археологічної конференції студентів і молодих вчених. Київ, Україна, 14-16 травня 1996 р. Київ, 1996. С. 62-64; Петрова Н.О., Кушнір В.Г. Весільна обрядовість українців південно-західної України: порівняльний аналіз // Проблеми етнології, фольклористики, мистецтвознавства Поділля та Південно-Східної Волині: історія і сучасність. Науковий збірник. Кам'янець-Подільський: Абетка НОВА, 2002. С. 118-126.

⁶ Паньків М. Сучасні традиційні обряди на Покутті та проблеми їх збереження // Етнос і культура. Івано-Франківськ, 2003. №1. С. 32-37; Паньків М. Весілля у селі Верхівцях на Городенківщині. Івано-Франківськ: Лілея, 2000. 108 с.

⁷ Романюк П.Ф. Лексика весільного обряду правобережного Полісся // Дослідження з української діалектології. Київ: Наукова думка, 1991. С. 225-251.

національної культури. Вона здебільшого охоплює сферу побуту та, як правило, несе в собі «звичаї предків». Це цілісна система яка включає в себе фольклорно-етнографічні шари, внесок в неї різних верств населення протягом тривалого історичного шляху народу, вплив культури інших народів тощо. На розвиток етнічної культури завжди впливає досить широке коло різноманітних чинників, таких як: соціальні, економічні та екологічні умови; історичний шлях народу; взаємовплив з іншими народами; культурна політика держави тощо. Проявляє себе етнічна культура в специфічних особливостях побуту, форм поведінки, матеріальної та духовної культури. У ній яскраво виражений віковий народний досвід повсякденного життя та раціонального господарювання, взаємозв'язок з природними умовами життя того чи іншого народу. Кожен народ у культурній сфері століттями створює своєрідний, властивий тільки йому образ. Проблема національної свідомості набула в умовах сьогодення особливої актуальності. Глибоке прагнення людства до усвідомлення свого власного суспільного буття і осмислення своєї історії як безперервного та цілісного процесу щоразу спрямовує пізнавальну увагу людей до джерел національної культури.

Незнання своєї культури породжує збайдужіння, інфантильність, низький рівень національної свідомості, а це, у свою чергу, призводить до серйозних проблем різних рівнів. Для сьогодення характерна руйнація не лише структури національної культури, а й такого її елемента, як знання про етнічну культуру. Ця втрата особливо характерна для людей середнього та молодшого віку. Нині, в умовах зростання національної свідомості, спостерігається (особливо серед молоді) значний інтерес до витоків народної культури, звичаїв та обрядів, історії та пісенності. Адже людина, котра несе із минулого у майбутнє специфічні ознаки свого народу, властивості етнічності, є результатом культурного розвитку етносів та людства в цілому. Саме в етнічній культурі спостерігається нерозривна лінія збереження і передачі етнічної спадщини від покоління до покоління.

Отже, необхідність широкої інформованості молоді з питань етнічної культури не потребує доказів. Людина повинна знати свою історію та свою етнічну культуру в усьому її розмаїтті. Лише ґрунтовні знання сформують певні стереотипи, дадуть можливість національно ідентифікувати себе, збагатити національну та світову культуру. Адже через засвоєння своїх, власних, народних, національних надбань можна по-справжньому опанувати загальнолюдськими духовними цінностями.

2. Весільна обрядовість як яскравий показник національної ідентичності

За своєю структурою та функціональним сенсом традиційна українська культура має запас життєздатності. Незважаючи на суттєві втрати з різних причин суб'єктивного та об'єктивного характеру, сьогодні маємо ще відносно добре збережену автентичну культуру українського народу.

Культурна цінність національної ідентичності надзвичайно висока, вона дає можливість самореалізації особистості, більшу, ніж будь-які інші соціальні групи. При цьому національна ідентичність здобувається не шляхом якихось особистих зусиль, а з народженням та вихованням з раннього дитинства у певному національному середовищі.

Національна ідентичність, як і ідентичність у цілому, формується у процесі соціалізації. У сучасній науці є чимало суперечливих трактувань поняття «ідентифікація», проте переважає її тлумачення як процесу перенесення індивідом на самого себе характеристик та особливостей зовнішнього оточення, прагнення актуалізувати у своїй особистості риси які мають важливе та життєво необхідне значення в цих умовах. Ідентифікація є основою процесу наслідування, тобто не насильницького, а вільного вибору людиною якостей, умінь та цінностей, якими вона хотіла б володіти.⁸

Сучасні люди визначають свою належність до певного етносу по тому, що вони являються спадкоємцями культурних надбань свого народу, що вони є продовжувачами його традицій у мистецтві, культурному, господарському, суспільному та духовному житті.

Сучасна весільна обрядовість є важливою формою духовного спілкування народу. Через традиції, звичаї та обряди багатовіковий народний досвід передається молодшим поколінням. Саме сімейно-побутова обрядовість відіграє вагомую роль у процесі спадкоємності духовної культури⁹.

Весільна обрядовість – один із найстійкіших та найскладніших компонентів традиційно-побутової культури, яскравий показник національної ідентичності. У ній простежуються пережитки архаїчних уявлень, соціальних і сімейно-шлюбних відносин які формувалися у різні історичні епохи. Як один із одноразових обрядів родинного циклу, шлюбний ритуал виступає усвідомленою культурною формою переходу

---

⁸ Кожолянко О. Збереження національної ідентичності українців у весільній обрядовості у XX – на початку XXI ст. //Галичина. Всеукраїнський науковий і культурно-просвітній краєзнавчий часопис. Івано-Франківськ, 2010. Ч. 17. С. 79.

⁹ Борисенко В.К. Весільні звичаї та обряди в Україні: Історико-етнографічне дослідження. Київ, 1988. С. 184.

людини із неодруженого стану до стану одруженого, внаслідок настання статевої зрілості. Це цілісний, внутрішньо організований системний організм який побутує в етнорегіональному аспекті та має незмінне структурне ядро, що приховане за чисельними динамічними елементами.

Складна багатокомпонентна система весільного ритуалу базується на сукупності стійких зв'язків. Наявність останніх дає підстави розглядати її як структуру з ієрархічним порядком складових. Структурними одиницями весільної композиції є етапи, моделювання яких створює варіативність дійства. Водночас вони функціонують як універсальні коди ритуальної традиції та здійснюються через низку обрядодій, формуючи семантичне поле обряду. Це створює можливість об'єднання цілої низки етапів у однорідні групи, тим самим визначаючи основні ритуальні частини. Етап, у свою чергу, може бути структурований на найдрібніші складові, якими є елементарні ритуальні тріади, що синтезовані такими поняттями як «дія», «предмет» та «слово». Подальший розвиток теорії вивчення обряду вводить цілу низку додаткових параметрів. Зокрема, відзначається й важливість «думки», як одного із структурних елементів. До спектра ритуальних кодів входять так само «персональний» (йдеться про учасників дійства), «локативний» (способи просторового розгортання), «темпоральний» (відповідність сезонно-часовим параметрам), «образотворчий» (символічні зображення, контекст кольорів), «музичний» тощо.

Весілля українців як обрядовий комплекс, що пов'язаний з утворенням нової сім'ї, структурно поділяється на три основні цикли – передвесільний, власневесільний та післявесільний. Кожен з циклів, у свою чергу формується з обрядів, а обряди – з різних компонентів. Вони виявляються в символічних діях (акціях), атрибутах, віруваннях, вербальних явищах, складі дійових осіб, їх призначенні тощо. Власне, компоненти обряду й визначають, наприклад, регіональну специфіку весільної обрядовості, адже за тривалий період розвитку трансформаційні процеси найбільше відбилися саме на традиційній структурі обрядів. До того ж, у деяких регіонах України українці проживають в іноетнічному оточенні, і в них, як і у багатьох інших народів, в умовах певної ізолюваності, збереглося чимало архаїчних компонентів обрядовості. Значна кількість яких зберігають первісний зміст, пов'язаний з ранніми формами релігії, як, наприклад, одягання кожуха навиворіт, колупання дівчиною печі під час сватання та інше.

В українській весільній обрядовості трапляються також запозичення, що з'явилися внаслідок міжетнічного спілкування (назви весільних атрибутів, весільних чинів інше) чи внаслідок дії релігійних та соціально-економічних чинників (зникнення звичаю оглядин, поява

вінчання, громадської реєстрації шлюбу). Але саме вони являються свідченням динаміки весільної обрядовості. Синтез традиційного, запозиченого та новаційного і визначає регіональну своєрідність українського весілля.

На сучасному етапі розвитку народної культури виникають нові елементи, ще більш щільно пов'язується традиційна культура з професійними формами мистецтва у весільному обряді, зберігається і характерна для минулих часів багатоваріативність українського весілля, його локальні особливості та народні традиції.

3. Зміни в українській традиційній весільній обрядовості у ХХ ст.

Протягом ХХ століття спостерігаються певні напрями розвитку традиційних компонентів весілля, які також позначені періодами затухання та відносного поживлення.

Докорінні зміни у традиційній українській весільній обрядовості відбуваються після 1917 р. У цей час широко розгорнулася боротьба з так званими «пережитками», побутовими нормами та ідеологією, що глибоко заділо духовний бік життя. Для тогочасних ідеологів традиційна обрядовість асоціювалася з церквою. Тому, об'явивши війну релігії, вони почали наступ і на традиційну народну культуру (зокрема і на обряди), на яку були спрямовані напади, висміювання та заборони. Замість старих традицій вже з перших років після перевороту, намагалися створити нову обрядовість яка б відповідала державній ідеології, проте досить далеко від старої народної традиції. Більшість цих дослідів (як на початку, так і в подальшому) виявилися нежиттєздатними, у той час як старий обряд, у тому чи іншому ступені збереженості, продовжує побутувати у різних регіонах України і до сьогодні.

Протягом всього советського періоду співіснували ніби дві основні форми весільного обряду: офіційна (державна) та традиційна. В якісь періоди ці форми різко розмежовувались та розвивалися ніби ізольовано (20-30-і роки), в інші – починали взаємодіяти, інколи доповнюючи одна іншу (50-80-і роки).

В перші роки советської влади весілля майже скрізь відбувалося з усіма старими звичаями, виключеннями, як правило, були лише члени партії та комсомольці. В багатьох сільських районах України аж до початку 40-их років, не дивлячись на побутові труднощі, традиційний весільний обряд зберігався і жив, вміло пристосовуючись до нових умов. Він продовжував природно жити до тих пір, поки зберігався традиційний селянський побут та пов'язана з ним цілісна народна культура.

На початку ХХ століття законним вважався церковний шлюб, його визнавала як громада, так і держава, велися записи у церковних метричних книгах, які узаконювали шлюбні стосунки, проте, з приходом совєцької влади, традиції пов'язані з одруженням значно змінилися. Так, у 1920 р. у совєцькому союзі вперше відкрився загс, що замінив колишні функції церкви. Неприйнятним для совєцького суспільства став обряд вінчання молодої пари, вважалось, що це є пережитком давніх часів, а сучасні люди не можуть робити помилки своїх предків, проте значна кількість молодих пар все ж таки приймали обряд церковного вінчання¹⁰.

Нові звичаї совєцького весілля були покликані для того, щоб замінити релігійний шлюб. Проте молоді пари, які вважали церковний шлюб єдино законним, відвідували церкву за тиждень перед громадською реєстрацією шлюбу. Брالی вінчання у церкві без попередніх оповідей, в присутності виключно найближчих родичів, які не могли розкрити таємниці церковного одруження перед керівниками установ, де працювали молоді або їх батьки. Якщо представники влади дізнавались про таку церемонію одруження, то вона могла мати досить негативні наслідки для учасників цього дійства.

В 30-их роках церковні шлюби стали рідкісним явищем, велике розповсюдження отримали громадянські шлюби які оформлювалися в загсах та супроводжувалися новими обрядами, а частіше простою вечіркою. Але навіть в ті роки традиційний обряд та фольклор, продовжували зберігатися в народній пам'яті. Тому, невдовзі після війни, в 50-і роки, коли люди почали оправлятися від військових незгод та втрат, офіційна ідеологічна позиція по відношенню до традиційної народної культури дещо змінилася, розпочався період офіційного відродження народної культури (проте без її «пережитків»). Це виразилося, зокрема, і в чергових спробах створення «сучасного» весільного обряду. Його укладачі почали більше уваги приділяли народній традиції. Проте подібні спроби не виявилися успішними. Нові обряди не отримали широкого розповсюдження.

У 70-80-их роках посилювались тенденції, особливо в містах, до проведення офіційних, більш урочистих та парадних весіль. Їх святкували у будинках та палацах культури¹¹. Для них були потрібні

---

¹⁰ Фіцак І. Сімейні звичаї та обряди українського міського населення Прикарпаття в радянський період // Ми – українці, ми – українські: Матеріали Буковинської науково-практичної конференції, Чернівці, 2 листопада 2007 р. Чернівці-Вижниця, 2007. С. 132.

¹¹ Борисенко В.К. Весільні звичаї та обряди в Україні: Історико-етнографічне дослідження – Київ, 1988. С. 174.

відповідні ритуали. Знов розпочалася активна обрядотворчість, але і вона не дала бажаних результатів.

В 80-90-их роках була здійснена спроба ширше розповсюдити та запровадити в життя «новий обряд», який створювався та формувалася на основі сценаріїв та рекомендацій які склалися професійними працівниками культури. Цікаво зазначити, що майже всі форми весіль які розповсюджували в ті роки, як правило базувалися на старому традиційному народному обряді. Стосовно його самого, то він продовжував існувати (правда здебільшого в пам'яті людей старшого покоління) у великій кількості варіантів по всій Україні. Зрозуміло, в порівнянні з кінцем XIX та початком XX ст. цей обряд підлягав суттєвій трансформації, втратив безліч структурних елементів та фарб¹².

На початку 90-их років простежується підвищений інтерес до національних коренів, до історії та культури, до народних традиційних обрядів, свят та фольклору. В такій обстановці сільські жителі повному поглянули на свою традиційну культуру, а для багатьох міських мешканців вперше, нехай далеко не в повному обсязі, відкрилося її багатство. Проведення весілля «за традиційним обрядом» в багатьох сільських районах та невеликих містечках знов стали вважати престижним і навіть обов'язковим для утвердження соціальної повноцінності нової молодії сім'ї в очах старшого покоління. Але тепер вже бажання «грати весілля» за правилами старовинного обряду було недостатньо для того, щоби вийшло цілісне дійство. Більшість елементів та фольклору, не могли поводити себе як потрібно в тій чи іншій ситуації. За довгі роки забуття та байдужості до народної культури була порушена природна передача народних знань, були втрачені елементи обрядової культури.

Отже, після багатьох років панування совєцької влади на українських землях традиція проведення весілля в містах зазнала значних змін, проте незважаючи на релігійні утиски та впливи нових обрядів уже в 90-х роках бачимо їхнє значне відродження.

---

¹² Кожолянюк О. До питання про трансформацію деяких давніх обрядів у сучасній весільній обрядовості міського населення України //Питання стародавньої та середньовічної історії, археології й етнології. Т. 2 (30). Чернівці – Вишніця: Черемош, 2010. С. 189.

4. Трансформація деяких давніх обрядів у сучасній весільній обрядовості населення України

Варто зауважити, що в сучасних умовах весільний обряд українців міста й села має як відмінні, так і спільні тенденції розвитку. Найбільш стійкими виявилися елементи, пов'язані з рослинним та землеробським культами (квіти, гільце, коровай, зерно). У містах досить помітна тенденція до відновлення народних традицій, спостерігається жваве зацікавлення давніми обрядами та прагнення до використання народної символіки й атрибутики. Проте брак знань з етнокультурних явищ нерідко призводить до появи псевдонародних атрибутів, побутування еkleктичних форм у сучасному весіллі, надуманості обрядів, втрати автентичної пісенності. Майже забуті також ритуальні весільні танці, знівельовано обряд обдаровування молодих.

Весільний ритуал українців багатофункціональний, а функції його різноманітні – санкціонуючі, релігійно-магічні, демонстративно-символічні, ігрові та ін. Переважна більшість елементів обрядів кожної функціональної групи, особливо санкціонуючі, з плином часу поступово втрачають значимість, насамперед правову, переосмислюються, переходять із однієї групи до іншої.

Відмінності у весільній обрядовості населення як міста, так і села спостерігаються переважно у деталях ритуально-функціональної структури (окремих особливостях однотипних ритуальних акцій, їх символічної атрибутики, термінології).

Як система обрядових дій, весілля пов'язане з дійовими особами, відповідними атрибутами та символами, без яких жодний обряд не міг виконуватись. І хоч учасниками обрядодій були практично всі запрошені на весілля, були серед них ті, хто безпосередньо проводив відповідні ритуальні дії та наглядав за послідовністю й дотриманням правил їх виконання згідно з традицією. Люди, які здійснювали ці функції, мали спеціальні назви, термінологічні означення (чини), більшість з яких збереглися, незважаючи на трансформацію весільної обрядовості. І хоч значимість чинів у весіллі значно зменшилась разом з втратою релігійно-магічного змісту обрядів, потреба в «кураторстві» того чи іншого обряду ще існує.

Функції весільних чинів в обрядах не обходились без весільних атрибутів. Залежно від значимості, деякі з них уже зникли або стали маловживаними, а деякі збереглися та досі існують.

З другої половини ХХ ст. комплекс передвесільних обрядів (розвідини, сватання, оглядини, заручини) спрощується і зберігається більшою мірою як елемент традиції. Угода починає носити чисто символічний характер, значно послабилася її правова функція. У цей період відбувається об'єднання церемоній сватання й заручин в одну дію, спостерігається формальний підхід до обрядодії оглядин, упушення

звичаю попереднього розвідування на згоду. Це пов'язано насамперед із соціально-економічними умовами, станом сімейно-шлюбних відносин, що привело до більш вільного вибору подружньої пари. Сучасний обряд заручин символізує перш за все добровільний союз шлюбної пари і схвальне ставлення до нього батьків. На заручинах тепер дуже рідко зустрічається традиційний обмін хлібом між сватами, перев'язування сватів рушниками, залишилося без змін тільки застілля.

У процесі розвитку коровайного обряду зникає його первісне смислове навантаження, функціональне призначення. Водночас спостерігається переосмислення, трансформація обряду і його функцій. Ще в минулому столітті послаблювалися і зникали окремі вірування, втрапився первісний зміст магічної функції.¹³

Весілля й на початку ХХІ ст. не відбувається без ритуального весільного хліба, збереглися і його обрядові функції. Ним освячують майже всі обрядові весільні дії: з ним запрошують на весілля і проводжають наречених до шлюбу, обдаровують гостей короваєм. Важливе функціональне призначення короваю (магічне, правове, естетичне) зумовило його стійке побутування впродовж століть з поступовою зміною функції з магічної на естетичну та виховну. Порівнюючи з періодом кінця ХІХ – першою половиною ХХ ст., коли весільний хліб випікали з дотриманням усіх обрядових дій та ритуалів, у кінці ХХ – на початку ХХІ ст. коровай усе частіше замовляють у пекарнях і, відповідно, ніяких обрядодій, пов'язаних з його виготовленням, не відбувається. Повніше зберігся коровайний обряд у селах, більш віддалених від міста. Там і досі приділяється велика увага вибору коровайниць та іншим обрядовим діям, спрямованим на забезпечення щасливого сімейного життя подружжя.

Більшість весільних обрядів з другої половини ХХ ст. поступово втрачають релігійно-магічний зміст, санкціонуючу значимість, перетворюються в розважально-ігрові дії проведення сучасного весілля, хоча весільний ритуал як форма укладення шлюбу не втратив свого значення.

Моделі сучасного весілля, безумовно, притаманна культурна спадкоємність, про що свідчить співвідношення традиційного та нового у весільному обряді сьогодення. Пропорції традицій та інновацій в обрядовості приблизно однакові за певної умовності традиційності. До традиційних форм відносимо ряд компонентів сучасного весільного обряду: приготування весільного печива, гільця, весільний одяг нареченої, відзначення гостей весільним «букетом», обсипання молодих зерном, грішми, цукерками, горіхами, хмелем, обдарування молодих,

---

¹³ Кожоляно О.В. Використання хліба у весільній обрядовості буковинців // Питання стародавньої та середньовічної історії, археології й етнології. Т. 2 (24). Чернівці: Прут, 2007. С. 145.

вкупні жарти, роль весільного старости й перев'язування його рушником, зустріч молодих хлібом-сіллю, обмін подарунками між батьками й родичами наречених, розподіл короваю, наявність на весіллі ріджених і виконання ними ігрових дій тощо¹⁴.

ВИСНОВКИ

Весільна народно-святкова культура, сформована на українській території, є унікальним явищем, що відображає не тільки соціодинаміку процесу культурно-історичного життя населення країни, а й прагнення до збереження та збагачення етнічної самобутності. Саме тому освітній процес нині повинен наповнюватися етнонаціональною культурою та доповненою і збагаченою інформацією про культуру інших народів світу. А одним із найбільш пріоритетних завдань освіти та виховання молоді є збереження та примноження народного досвіду і надбань, етнічних та культурних артефактів.

Весільна обрядовість українців становить синкретичну єдність, цілісну систему, у якій споконвіку взаємодіяли народне мистецтво, пісні, танці, народні вірування, а також магічні засоби, церемонії з відвернення зла та забезпечення добробуту й щастя, народні звичаї, етикет, гостинність, сміхова й ігрова культура. Із часом відбулася зміна мотивації в обрядовості з магічної на ігрову й розважальну, але десакралізація обряду не позбавляла його важливої комунікативної функції. Природна необхідність обміну почуттями, переживаннями покликана самою природою людини, а етнічна культура створила такі виразні форми зовнішнього вираження цих почуттів, що вони існують і сьогодні.

І саме в цій сфері важливо зберегти традиції для подальшої життєдіяльності етносу. Адже людина дуже збіднює сімейні урочистості, зокрема весільний обряд, уникаючи традиційних віншувань, пісенного супроводу, атрибутики символічного вираження події, народних звичаїв, обрядів, які мають багатовікову історію. Уніфіковані форми культури стають бідними за змістом і вербальним виразом. А відтак стає малоцікавим і сам етнос для інших народів, бо, втрачаючи свою етнічну самобутність, він втрачає себе як етнічну спільноту.

Весільна обрядовість кожного етносу складає певну частку творчого надбання людства. Функціонування цієї обрядовості в сільському середовищі та її видозмін у міському сприяє підвищенню культури спілкування і протистоїть денационалізованій буденності.

---

¹⁴ Борисенко В.К. Весільні звичаї та обряди в Україні: Історико-етнографічне дослідження Київ, 1988. С. 172.

АНОТАЦІЯ

У статті доводиться важливість вивчення молодим поколінням у процесі викладання суспільствознавчих дисциплін етнічної культури свого народу. Розглядається традиційна весільна обрядовість українців як один із найстійкіших і найскладніших компонентів традиційно-побутової культури та яскравий показник національної ідентичності. Незнання своєї культури породжує збайдужіння, інфантильність, низький рівень національної свідомості, а це, у свою чергу, призводить до серйозних проблем різних рівнів. Для сьогодення характерна гостра потреба у знаннях національної культури і такого її важливого елемента як етнічна культура. Нині, в умовах зростання національної свідомості, спостерігається (особливо у молоді) значний інтерес до витоків народної культури, звичаїв та обрядів, історії, пісенності. Отже, необхідність вивчення питань етнічної культури не потребує доказів. Людина повинна знати свою історію та свою етнічну культуру в усьому її розмаїтті. Лише ґрунтовні знання дадуть можливість збагатити національну та світову культуру. Адже через засвоєння своїх, власних, народних, національних надбань можна по-справжньому опанувати загальнолюдськими духовними цінностями.

Література

1. Борисенко В.К. Весільні звичаї та обряди в Україні: Історико-етнографічне дослідження Київ, 1988. 188 с.
2. Борисенко В. Традиції та життєдіяльність етносу. На матеріалах святково-обрядової культури українців. Київ, 2000. 192 с.
3. Борисенко В.К. Нова весільна обрядовість у сучасному селі. Київ, 1979. 134 с.
4. Весілля: У 2-х кн. / За ред. Шубравської М.М. Кн. 1. Київ: Наукова думка, 1970. 456 с.; Весілля: У 2-х кн. / За ред. Шубравської М.М. Кн. 2. Київ: Наукова думка, 1970. 479 с.
5. Весільні пісні: У 2 кн. / Упоряд., вступ. ст., приміт. М.М. Шубравської; у нот. Матеріал. Упоряд. А.І. Іваницький, Н.А. Бучель. Київ, 1982. Кн. 1. 871 с.; Кн. 2. 679 с.
6. Здоровега Н.І. Нариси народної весільної обрядовості на Україні. Київ, 1974. 159 с.
7. Здоровега Н.І. Народні звичаї та обряди / Бойківщина. Київ, 1983. 304 с.; Нове традицією стало / Упорядники: Здоровега Н.І., Віхоть В.М. Львів, 1978. 128 с.
8. Кожолянко О.В. Використання хліба у весільній обрядовості буковинців // Питання стародавньої та середньовічної історії, археології й етнології. Т. 2 (24). Чернівці: Прут, 2007. С. 132-147.
9. Кожолянко О. Збереження національної ідентичності українців у весільній обрядовості у ХХ – на початку ХХІ ст. //Галичина.

Всеукраїнський науковий і культурно-просвітній краєзнавчий часопис. Івано-Франківськ, 2010. Ч. 17. С. 77-83.

10. Кожоляно О. До питання про трансформацію деяких давніх обрядів у сучасній весільній обрядовості міського населення України // Питання стародавньої та середньовічної історії, археології й етнології. Т. 2 (30). Чернівці – Вижниця: Черемош, 2010. С. 180-195.

11. Курочкін О. До історії сватання на Україні // Народна творчість та етнографія. 1968. № 4. С. 76-81.

12. Паньків М. Сучасні традиційні обряди на Покутті та проблеми їх збереження // Етнос і культура. Івано-Франківськ, 2003. № 1. С. 32-37.

13. Паньків М. Весілля у селі Верхівцях на Городенківщині. Івано-Франківськ: Лілея, 2000. 108 с.

14. Петрова Н.О. Деякі аспекти українського передвесільного циклу обрядів за етнографічними дослідженнями на Одещині (спроба реконструкції) // Матеріали IV Міжнародної археологічної конференції студентів і молодих вчених. Київ, Україна, 14-16 травня 1996 р. Київ, 1996. С. 62-64.

15. Петрова Н.О., Кушнір В.Г. Весільна обрядовість українців південно-західної України: порівняльний аналіз // Проблеми етнології, фольклористики, мистецтвознавства Поділля та Південно-Східної Волині: історія і сучасність. Науковий збірник. Кам'янець-Подільський: Абетка НОВА, 2002. С. 118-126.

16. Романок П.Ф. Лексика весільного обряду правобережного Полісся // Дослідження з української діалектології. Київ: Наукова думка, 1991. С. 225-251.

17. Фіцак І. Сімейні звичаї та обряди українського міського населення Прикарпаття в радянський період // Ми – українці, ми – українські: Матеріали Буковинської науково-практичної конференції, Чернівці, 2 листопада 2007 р. Чернівці-Вижниця, 2007. С. 132.

Information about the author:

Kozholianko Olena Vitaliivna,

Candidate of Historical Sciences, Associate Professor,
Associate Professor at the Department of World History
Yuriy Fedkovych Chernivtsi National University
2, Kotsyubinsky Str., Chernivtsi, 58012, Ukraine